

R O Z H O V O R Y

Jan Rybář

Josef Beránek

Deník
venkovského
faráře

Deník
venkovského
faráře

HOVORY
s Janem Rybářem

Deník venkovského faráře

Josef Beránek

V y š e h r a d

K a r m e l i t á n s k é
n a k l a d a t e l s t v í

Typografie Vladimír Verner
Fotografie – Rozka Beránková, Veronika Čepelková
a archiv Jana Rybáře, Pavla Šmída a Miloše Vyleťala
Odpovědný redaktor Jaroslav Vrbenský
E-knihu vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
v Praze roku 2016 jako svou 1540. publikaci
Vydání v elektronickém formátu první
(podle prvního vydání v tištěné podobě)
Doporučená cena E-knihy 150 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

Copyright © Jan Rybář SJ, Josef Beránek, 2016

ISBN 978-80-7429-772-4

Tištěnou knihu si můžete zakoupit na www.ivysehrad.cz

*„Točíme se pořád okolo hříchu, ale otec v příběhu
o marnotratném synovi objímá syna smrdícího po prasatech.
Nečeká, až bude prosit o odpuštění, a jde mu vstříc.“*

VE JMÉNU OTCE I SYNA I JEJICH RADOSTI!

Věřím, že většina lidí žasne nad světem, který poznává. Věřím, že jen citlivý člověk přijme zprávu: Neznámý Autor vesmíru a lidstva chce být nazýván Otcem. Věřím, že Ježíš je Kristem – vyvoleným – aby nám zvěstoval pravdu o našem oslavení, tvrdě zaplacenou jeho životem. Věřím, že jeho smrt byla vrcholným úkonem lásky k nám. Věřím, že jeho zmrtvýchvstání je potvrzením skutečného Synovství Božího. Věřím v čisté mateřství jeho matky Marie, důkazu to, že je pravý člověk, náš Bratr. Věřím, že jeho Domov je i naším domovem. Tam nás vede z našeho exilu církev, společenství citlivých. Věřím, že náš porušitelný život vstupuje do neporušitelnosti pravé a věčné Radosti Života Otce i Syna. Amen.

To je moje osobní Krédo

Jan Rybář

Válečné dětství

Máš nějaké výrazné vzpomínky na dětská léta před válkou?

Bydleli jsme nedaleko Brna. Půl hodiny od konečné stanice tramvaje. Doma s námi žily i dvě pratety z maminičiny strany. Obě byly svobodné. Sloužily jako zdravotní sestry v Zemské nemocnici u sv. Anny a pro službu I. třídy musely zůstat svobodné a také musely umět dobře německy – tehdy bylo Brno ze dvou pětin německé. Obě byly poctivé katoličky.

Jedna z nich měla díky službě u těžce nemocných hodně známých mezi kněžími, které k nim volala. A mě brala na tyto cesty někdy s sebou. Tak jsem se dostal i do klášterů, zvláště augustiniánského. Stál poblíž nemocnice a tito kněží tam sloužili nejčastěji. Ale byli jsme s tetou i jinde. V Brně tehdy bylo deset různých mužských řeholí.

Takže by se dalo říci, že jsi vyrůstal ve zbožném prostředí?

To ano, tatínek každý týden držival hodinu „modlitební stráž“ před vystavenou Nejsvětější svátostí u bratří eucharistiánů. Na velké církevní svátky tatínek také vyvěšoval vatikánskou vlajku. Tatínek byl zbožně vychovaný. Babička chtěla být původně jeptiškou. Nevzali ji, protože se nedokázala naučit německy. Tehdy to byla v Brně povinnost. Tak se vdala a vstoupila spolu s dědečkem do třetího řádu sv. Františka. Pro prarodiče byl Kristus Pán jako slunko na nebi. Měli strach, aby byla vláha, aby nebylo krupobití, aby nepřišla nemoc, aby nebyla válka. Jejich víra spočívala ve slovech Pane, smiluj se. O co radostnější může být naše víra, když můžeme říkat Pane, máme Tě rádi.

Zažil jsem i pradědečka. Jmenoval se Emanuel a na Vánoce nám nosíval jablka, hrušky, ořechy, křížaly. V kuchyni domku v Klepáčově měli ještě podlahu z udusané hlíny. Pradědeček

sedával na sluníčku a moc toho nenamluvil. Jen mne hladíval po hlavě. Jeho syn, můj dědeček, se dostal nešťastnou náhodou jako posunovač mezi nárazníky vagonů. Po dvou letech, které strávil na lůžku, zemřel. Babička zůstala sama se sedmi dětmi. Měla ruce upracované jako chlap z práce v lese. A přece si našla čas na františkánský breviář. Můj otec musel od třinácti let chodit pracovat do továrny vzdálené osm kilometrů... Teta Anna šla ve dvanácti do služby do Vídně.

Maminka byla sirotek. V šesti letech přišla o rodiče i dva sourozence. Všichni zemřeli na tuberkulózu. Vychovala ji teta, které v osmnácti letech amputovali nohu.

Maminka byla také zbožná, snad ještě víc než tatínek. A řekl bych, že její zbožnost byla zdravá. Zajímala se o dění v církvi, vzdělávala se, četla časopis Vývoj, který vydával po válce Pavel Tigrid. Kvitovala, když cisterciacký v padesátých letech zrušily hábity i klauzuru. Když komunisté zavírali kláštery, je nechali být – všechny chodily v civilu, měly zaměstnání... To byl jediný klášter, který se nedržel nepodstatných věcí. Maminka přemýšlela o tom, jak by měla církev fungovat v aktuálním prostředí. To mám po ní.

Přirozeně k nám chodili někdy na návštěvu pánové v hábitech. Mnoho jsem od nich ještě nepochytil, ale cítil jsem, že byli ve vážnosti. Obdivoval jsem je. To prostředí mne přitahovalo. Od tří let jsem říkal, že budu knězem. Nikdy jsem o jiném povolání nemluvil.

Vzpomeň si, čím tě ti pánové v hábitech tehdy přitahovali?

K nám domů chodívali redemptoristé. Hořeli touhou obracet lidi na víru. Vybavuji si i několik farních kněží z okolí. Byli chytří a vzdělaní, mluvili několika jazyky. To mi imponovalo. Ale myslím, že mne silně ovlivnila i poutní místa v okolí. Osm kilometrů od nás jsou Křtiny a jen o kousek dál Vranovský klášter. Tam jsem byl jako doma. Byl jsem šťastný, když mne nepřehlíželi, ale bavili se se mnou, malým ministrantem.

Nevlastní babička mne také vodila k jezuitům do kostela Panny Marie v Brně. V kryptě uchovávali mumii pohublého

Rodiče Jan Rybář
a Štěpánka, rozená
Freyová, 1929

S rodiči na výletě,
třicátá léta
minulého století

Jedináček, 1931

pátera Středy. Ta mlčenlivá silueta mně utkvěla v paměti. Něco málo jsem o jezuitech věděl už jako dítě. *(smích)*

Ministroval jsi od malička?

Ano. Obdivoval jsem našeho pana faráře Františka Pospíchala. Měli jsme skupinu Legio Angelica. Toto ministrantské sdružení řídil P. Pavelka: mělo svůj vlastní časopis. Chodili jsme na pravidelné schůzky, pořádaly se výlety. Bavilo mne to. V deseti letech jsem napsal dopis panu biskupovi Weberovi, který se staral o ministranty v Čechách. Ač byl Němec, uměl perfektně česky a napsal mi vlastnoručně odpověď. Slýchal jsem, že odpověděl všem ministrantům, kteří mu psali. Do protektorátu oficiálně nesměl, ale jezdil sem. Po heydrichiádě byla odvaha i to psaní dopisů, vždyť na každé obálce byl uveden jako odesílatel... Chtěl jsem po převratu dopis věnovat litoměřickému biskupství, ale během těch mnoha stěhování jsem ho ztratil.

Vyrůstal jsi jako jedináček mezi dospělými...

Matka po mém porodu už nemohla mít další dítě. Ale kamarádů jsem měl hodně. Ve třídě nás bylo 39 kluků. Měl jsem blíž k těm, co rádi četli, na sport jsem tolik nebyl. Naši věděli, že rád čtu a k narozeninám i svátkům jsem dostával knížky. I naše paní učitelka mne v tom také podporovala.

S Bílovicemi jsou spojena jména mnohých osobností Janáček, Těsnohlídek, Neumann, Čapkové... Promítlo se to do atmosféry obce?

Velice neblaze působili oba, komunistický básník S. K. Neumann i liberál Rudolf Těsnohlídek. Neumann bydlel v Řečkovicích, odtud pocházela jeho druhá žena Božena Hodačová, jako malého mne houpala na kolenou a dávala mi bonbony. On se pak rozvedl a měl další ženu. Mimochodem za činnost proti císaři pánu a proti církvi ho vyloučili z obce, a proto se přestěhoval k nám do Bílovic. Způsobil dost zla. Snažili se o ateistickou osvětu a řadu lidí odvedli od víry. Rudolf Těsnohlídek si nakonec vzal život a jeho první a třetí žena také. Maminka je všechny znala a vyprávěla mi to.

Znali jsme i Čapkovy. Když Helena představovala dům, bratři, kteří k ní jezdili na prázdniny, dvě léta bydleli u nás. Já jsem znal jen Helenu.

Zmínil jsi, že Brno bylo téměř z poloviny německé, ty pocházíš z české rodiny?

Ano, ale ještě babička s dědečkem mluvili německy. Oba měli německé školy. Když babička psala dopis česky, občas tam byla i nějaká hrubka.

V roce 1939 přišla válka. Vzpomínáš si na příjezd německé armády?

Ještě předtím přicházeli do Brna s kufry a ranci Češi vyhnaní z pohraničí. Matka jim pomáhala sehnat ubytování, chodila po okolních vsích a snažila se přemluvit místní, aby si je, kdo mohl, vzal na byt. Sháněla jim peřiny, záclony.

S bílovickým panem farářem Františkem Pospíchálem,
jako ministrant (první zleva), čtyřicátá léta minulého století

Když přišli němečtí vojáci, to mi bylo už osm let. Patnáctého března toho roku mne maminka vzbudila dřív než jindy. Rozhlas hlásil, že naše hranice překročila německá armáda. Kolem půl osmé už německé kolony projížděly pod naším kopcem. Pamatuji si, jak jim teta hrozila a maminka se strachovala, že ji odstřelí. To napětí jsme cítily i my děti. Ve škole se ten den neučilo. Náš třídní, pan učitel Josef Zapletal, seděl za katedrou s podepřenou hlavou, abychom neviděli jeho slzy.

Nosili jsme pravidelně ze mlýna mouku. V lese byly tři mlýny. A vědělo se, že policejní hlídky děti nekontrolují, tak jsme ji vozili ve školních brašnách. „Pašoval“ jsem tak třeba i zabijačku. Nebo jsem nesl krabici na klobouky a v ní jsem pronesl bandasku s mlékem. Matka z toho radost neměla a raději mi kvůli tomu koupila čepici hitlerjugend. Ale jídla bylo málo a lidé se snažili pomáhat si, jak se dalo.

Židé například směli nakupovat až v pět hodin odpoledne a mohli chodit jen do jediného obchodu. Pochopitelně často už byly jen prázdné pulty. Němci se starali, aby nebylo nic k dostání. My děti jsme proto Židům chodily nakupovat. Jak byli rádi, když měli čerstvé rohlíky! Kdyby se to provalilo, rodiče by skončili v koncentráku, ale stejně jsme to dělali. To byla naše klukovská bitva.

Rodiče o tom věděli?

Samo sebou. Vědělo to víc lidí. Dva spolužáci měli tatínky u četnictva. A ti nám dávali echo, že budou mít němečtí četníci školení a hospodářské hlídky budou zajišťovat pouze Češi.

Nicméně maminka byla opatrná. Tatínkovi zakázala, aby vynášel ze Zbrojovky součástky ke zbraním. Dost bylo na tom, že se při výrobě zbraní v českých továrnách sabotovalo. V Anglii mají v muzeu nevybuchlé bomby plné písku. Když se při kontrole munice na něco takového přišlo a dohledali viníka, šel do koncentráku.

Báli jsme se o tátu i při náletech. Modlili jsme se, aby při leteckém bombardování nepřišel tatínek o život. Někdy jsme se modlily – samy děti – u kapličky sv. Jana Nepomuckého u řeky Svitavy.

Zbrojovka musela být dost pravděpodobný cíl...

A přitom se jí bomby vyhýbaly! Okolní obytné čtvrti byly rozbombardované a zbrojovka stála a vyráběla pořád dál. Prý proto, že akcie vlastnili vlivní podnikatelé ze Západu...

Zažil jsi válečné hrůzy zblízka?

Býval jsem často u nevlastní babičky v Brně. Na nástupiště do Brna občas přijel vlak s vězni nebo Židy, kteří volali (marně) po vodě nebo kousku jídla. Také si pamatuji, jak nádherné vily opouštěli židovští majitelé s celými rodinami jen s malými kufíky... A pak jsme viděli, jak Židy cpou do vagónů.

Mizeli také někteří tatínci spolužáků, buď do vězení, nebo do koncentračních táborů. Po zavraždění říšského protektora Heydricha českými odbojáři roku 1942 nám uprostřed vyučování odvedlo gestapo našeho pana učitele Zapletala. Už se nikdy nevrátil. Je po něm nazvána jedna brněnská ulice.

Jak jsi to vnímal?

Nejsilněji jsem pocíťoval bezmoc a nejistotu. To nás vedlo ke kostelu a k modlitbám.

Jak se odrážela pohnutá doba v kázáních, v životě farnosti?

Vybavuji si, že pan farář kázal tak, že jsme si to mohli vyložit jako povzbuzení porobeného národa. Říkal to dvojsmyslně, přece jen do kostela chodila řada Němců, i když to byli většinou starousedlíci, od nichž nebezpečí nehrozilo. S mnoha sousedy jsme vycházeli slušně, i když jako Němci museli vyvěšovat říšskou vlajku a podobně. Například, když po válce zatkli velitele NSDAP, předložil vyšetřovatelům balík udání, která „stopil“. Byla to samá udání Čechů na Čechy! To mu zachránilo život a odseděl si jen pět let vězení.

Na faře se také scházel za účasti pana faráře ilegální národní výbor. Tehdy ještě všichni svorně plánovali, co bude po válce. Farář, tehdejší starosta, komunisté i nekomunisté... Farář byl místopředsdou, předsdou byl nějaký soudruh. Jeho bratr byl

popraven říšským soudem za odbojovou činnost a on díky tomu požíval v obci respekt.

Na konci války se pak přes Brno převalila fronta, jak jste tu dobu prožívali?

Byli jsme tři týdny ve sklepě. Ven jsme nevycházeli ani pro jídlo. Tatínek ještě strop vyztužil fošnami a sehnal nějaké potraviny. A čekali jsme. Ani rádio jsme tam neměli.

Co jste celé ty dlouhé hodiny dělali?

Co se pamatuji, tak jsme se hodně modlili. A pak nám hlídka přišla říct, že přijeli Rusové a už je po všem. To byla radost, úleva!

Polovina domů v ulici byla rozstřílená. Kostel, který stál ve vedlejší ulici, byl zle poškozen. Na věži si Němci udělali pozorovatelnu a kostel dostal několik přímých zásahů.

Jak vzpomínáš na Rusy, s nimiž jste se setkali?

Byli to ruští vojáci. Nám klukům prodávali vojenské odznaky, které se nám tuze líbily. Sám jsem je sledoval s respektem zpozvzdáli. Oni se naopak zajímali o náramkové hodinky, budíky nebo jízdní kola. Podle rysů v jejich tvářích bylo patrné, že přijeli z daleka.

Brzy se k nám také dostaly zvěsti o Rusech, které nám naháněly obavy. Ve škole jsme měli učitele, který býval před válkou profesorem na univerzitě v Užhorodě, také jsme znali zubařku, která k nám utekla před Rusy. Varovali nás, říkali: Němci tu byli několik let, ale až přijdou „naši“, budou tu na dlouhá léta.

Ještě po válce to vypadalo, že se církev s komunisty nemůže nedohodnout, vždyť špičky kléru i komunistů byly spolu zavřeny v koncentracích. Lidé nadšeně snili o společném budování vlasti. Ale, kdo chtěl, věděl, že to nebude jen tak. Pamatuji si na článek v Cyrilmethodějském kalendáři s obrázky ruských sedláků oběšených na stromech, kněží přibitých na vrata kostelů. Dokumenty byly k dispozici, ale lidé tomu nevěřili. Nevěřili ani vyprávění očitých svědků...

Obnovený kostel v Bílovcích

Správy věcí veřejných v obci se ujal ilegální národní výbor?

Ano, v něm byl i starosta obce za protektorátu, vedení obce plynule přešlo do nových časů. Podobně kontinuálně fungovala i policie, četnictvo.

Zažil jsi i následné vyhánění Němců?

Ano, bylo to podobně otřesné jako transporty Židů a vězňů za války, akorát je nevezli nákladními vagóny, ale museli jít pěšky. Byli to jen staří lidé, ženy nebo děti; muži skončili na frontě či v zajetí. Tyto lidi hnali v zástupu směrem k rakouské hranici tak nelidsky, že to celá řada z nich nepřežila nebo spáchala sebevraždu. Mají společný hrob v Pohořelicích u Brna.

Kdo zkraje po válce vyhánění organizoval? Národní výbory, policie, četnictvo?

Kdepak ti, byli kolem toho jen lidé s páskou RG na rukávech, příslušníci Revolučních gard.

Teprve dnes po více než sedmdesáti letech se o odsunu víc mluví, čím si to vysvětluješ?

Všimni si, že jde o mladé historiky, kteří, když se o tom něco dozvědí, cítí jistě bezpráví. Té vnímavosti si cením. Ale důvod proč se o tom mluví až dnes je jednoduchý – za komunistů to nešlo. Ještě dnes jsou smířliví sudetáci z Ackermann Gemeinde „podezřelí“. Bojíme se, aby někdo nechtěl něco vrátit. Ale ty mladé lidi zajímá, že se stala křivda, a není jim to jedno.

Z dětství si mnoho nepamatuji, ale setkal jsem se s lidmi, kteří zažili odsun, když jsem působil v pohraničí. V Malé Úpě byl za války jediný fanatický nacista – učitel v místní škole. Všichni se ho báli. Stačilo jedno špatné slovo, a skončili v koncentráku. Ze strachu vyvěšovali fangle podobně jako my za komunismu. Kdo nešel k volbám, kdo si dovolil nevyvěsit rudou vlajku?

V Maršově měl farář v roce 1938 zvonit na počest henleinovců a neudělal to. Ještě ten den musel utéct z fary, aby ho opilí mladíci nezmlátili, a přišel o místo. Farář v Horním Městě kázal proti nacismu, a skončil v koncentráku. Starej Sagasser mezi chlapy v hospodě plácnul, že kdyby měl jít za Hitlera na frontu, tak to se radši oběsí. Za půlhodiny tam bylo gestapo z Trutnova a ptali se, kdo to řekl. Naštěstí to všichni popřeli a dostali ho z maléru. Nakonec skutečně na frontu nešel. Asi tři chlapi žádali hraběte Černína, aby jim doložil, že jsou potřeba pro vítězství Třetí říše v krkonošských hvozdech, a prošlo jim to. Ani ten Černín nebyl nacista, ale musel vystrčit fangli. Hákové kříže povinně vlály na všech katolických farách.

V Úpě i v Žaclěří jsem mival v devětašedesátém německé mše v neděli, v Trutnově byla německá mše povolena jen v úterý. Tam bývalo padesát i sedmdesát lidí. V Žaclěří to bývali především horníci, neodsunuli je podobně jako dělníky z porcelánky. Ti chlapi mi říkali: „My jsme byli za první republiky sociální demokraté, to bylo za rajchu špatně, a dnes se na nás lidé dívají jako na nacisty... Taky špatně.“ Velká otázka ovšem je, jak bychom s tak početnou menšinou po válce vycházeli...

Na cestě k jezuitům

Jak ses učil na základní škole?

Dobře, patřil jsem mezi lepší žáky. Byl jsem odmala vášnivý čtenář. A také mne bavila historie. Měl jsem šestidílnou encyklopedii českých a moravských hradů a zámků a v té jsem pořád ležel. Měl jsem vztah ke klenbám. (*smích*) Však mne pak okouzliho velehradské gymnázium svojí starobylostí, barokním kostelem s kryptou, vykopávkami...

Takže jsi mířil na střední školu?

Přihlásil jsem se na brněnské klasické gymnázium, abych mohl být knězem. Tam mne také přijali. Pak jsem si úplně náhodou přečetl noticku v Lidové obrodě, že v červenci se konají na Velehradě exercicie pro středoškoláky. Ihned jsem se přihlásil. Duchovní cvičení vedl mladý novokněz, jezuita podmanivého vzhledu i řeči, P. František Mikulášek. Sympatický chlap, sugestivní charizmatik plný elánu, vyzrálý v nacistické internaci. Dosud jsem se s takovým knězem nesetkal. Byl jsem jeho přednáškami nadšen, stejně i prostředím velehradského kláštera.

Když jsem se od Josefa Krásenského z Bystřice nad Pernštejnem dozvěděl, že bude na Velehradě obnoveno nacisty zrušené gymnázium Tovařšstva Ježíšova, přihlásil jsem se a vyjednal si přestup. 1. září 1945 mne dopravili rodiče na Velehrad s celou výbavou.

Jak se na tvoje rozhodnutí dívali rodiče?

Ani slovem mi nebránili. Jen matka se smála, že mně léta při trestání slibovala, že první den po válce půjdu z domu. (*smích*) S odstupem času si myslím, že to pro ně asi nebylo

jednoduché. Byl jsem jejich jediné dítě a ve čtrnácti jsem chtěl odejít z domova. Sousedka se mi po letech svěřila, jak měla maminka slzy na krajíčku, když vyprávěla, jak se mi vede. Rodiče nás mohli navštěvovat a na Vánoce, na Velikonoce i o prázdninách jsme byli doma.

Vzpomeneš si po letech na některé z profesorů?

Jakpak by ne! Ředitelem byl známý přírodovědec doktor Závadský. Z našich profesorů se stal později asi nejznámějším kardinál Tomáš Špidlík. Na tomto gymnáziu se již od roku 1916 učila ruština. Nicméně škola podléhala státním pravidlům, státní inspektoři také kontrolovali kvalitu výuky. Na dějepis například chodil také inspektor profesor Zdeněk Kalista.

Jak běh školy ovlivňovalo prostředí velehradského kláštera?

Pro nás mladé bylo zajímavé, že jsme mohli potkávat jezuity zblízka. Darebové, jako jsem byl já, jsme věděli, co se kde šustlo. Ale nepamatuji se, že bychom kdy vyslídili nějakou nepravost, nějaký průser, ti chlapi měli živou, zralou morálku. Proto se nás také tolik rozhodlo vstoupit do řádu. Z naší třídy to byla nejméně čtvrtina. Já jsem v dětství pokukoval po kapucínech, ještě v roce 1949 mě rektor poslal do Olomouce, běž se k nim podívat, když chceš. Mluvil jsem s kvardiánem, byl to sympatický chlap, ale nebylo to ono. Necítil jsem se tam. Po dvou dnech jsem mazal zpátky. Když jsem to vyprávěl mamince, smála se: „Nepřežila bych, kdybys chodil po Brně bosý a s dlouhým plnovousem!“ To až v padesátém roce nás soudruzi zglajchšaltovali do jednoho řádu.

Historický velehradský areál se čtyřmi nádvořími byl plný života. Bývalo tam sedm desítek řeholníků! Ve škole a v internátu byl přísný řád, skoro jako v klášteře, to ano. Spali jsme ve společných ložnicích. Teplou vodu na umytí jsme měli jednou za týden. Tehdy to byla jiná doba. Sprchy tam byly vybudovány teprve před válkou. Ale byl tam také velký bazén, sportoviště. Měli jsme přístup do obrovské knihovny. Většina vyučujících měla zkušenosti z dlouhodobého pobytu v zahraničí...

Na skautském táboře, po úspěšném složení tří orlích per, 1945
(v první řadě třetí zprava)

O tom se dnešním gymnazistům může jen zdát!

Všichni jezuité povinně stráví část formace v zahraničí. A nám se to samozřejmě líbilo! Když se mezi námi objevili mladí kněží, kteří jako Lang přijeli z Londýna nebo Janíček či Špidlík z Maas-trichtu, hltali jsme každé jejich slovo. Těšili jsme se, že budeme také tak studovat, poznávat svět a pracovat pro církev... jak jsme byli naivní. (*smích*)

Tihle tři se po Únoru 1948 už nevrátili. Ti, kdo se vrátili, poutivci jako Oto Mádr nebo Bohumil Kolář, skončili v base.

Našel jsi mezi jezuitu přátele?

Jako gymnaziální studenti jsme k jezuitům měli respekt. Blíž jsme měli k bratřím, ti se po ranní mši převlékli do montérek a pustili se do práce. Bylo jich asi dvacet, mezi nimi truhlář, pekař, kovář, zdravotník, zahradníci, kuchaři, dva pracovali v zemědělství. Byli zemití. Věděli, že se podílejí na něčem velkém, a přece v sobě měli pokoru a upřímnost. Ty jsme měli nejraději.

Když jsi v roce 1949 zvažoval kněžství a řeholní život, tušil jsi už, že to nebude jednoduché?

To už se vědělo, že všechno půjde do háje. Rodiče nám říkali: „Lezete do smyčky.“ Profesor Urban, češtinář, mi říkal: „Dej si pozor. Nečeká vás nic dobrého.“

Projevilo se to už při maturitě: Páteři, kteří mne zkoušeli u maturity, už nebyli státem uznání, jako řádní vyučující a zkoušející. Prakticky moje maturitní zkouška platila jen uvnitř řádu. Když jsem po letech mohl studovat teologii v Innsbrucku, nemohl jsem se zapsat jako řádný student, ale jen jako mimořádný, protože tamní jezuitská teologická fakulta je součástí státní univerzity, kde byla nezbytnou podmínkou státní maturita...

Komunistický režim brzy po převratu uzavřel všechny církevní školy. Před volbami ovšem komunisté slibovali, že budou zachovány. Ještě rok předtím, než byly zrušeny, si prezident Gottwald povolal ředitele církevních škol do Prahy a slíbil jim, že školy rušeny nebudou!

V té době jsi již byl rozhodnutý, že se chceš stát jezuitou?

Víceméně ano, do jezuitského noviciátu nás přešla jistě čtvrtina maturitního ročníku. Začali jsme v srpnu 1949 a sebrali nás v dubnu 1950.

Jak vzpomínáš na noviciát?

Novicmistrem byl P. František Kučera, rodák z Třebíče. Byl to svatý muž, duchovní osobnost každým gestem, každým pohledem. Každého z nás měl přečteného. Pravda, to nebylo zase tak nečekané vzhledem k našemu předchozímu pobytu v areálu kláštera, myslím, že o nás měl provinciál zprávy z gymnázia, už když nás přijímali do noviciátu. Jeho pomocníkem – sociem – byl P. Jan Formánek.

Co myslíš tím, když říkáš, že to byl svatý muž?

Zářila z něj duchovnost a dobrotu. Ale nebyl to slaboch. Mluvil k věci, jasně, bez okolků. To se prostě pozná. Zažil jsem to už jako chlapec, když jsem se setkal s paterem Dominikem Peckou.

Sám bez rodiny, na gymnáziu
na Velehradě, 1945

Maturant, 1949

Jeho chování i k nám dětem bylo prodchnuté respektem. Bylo to jinačí, než jsme byli zvyklí odjinud. Na poutích ve Křtinách u sv. Michala kázal jiný skvělý muž, Silvestr Braitó. To byly promluvy! Měl italský temperament. Však svatost se projevuje i v osobitosti. Sršelo z nich zaujetí pro věc Boží.

Jak vypadal den v noviciátu?

Nás noviců bylo devětatřicet. Starší z nás a novicové, kteří již byli kněžími, měli své pokoje. My mladší jsme bydleli na chodbě. Byla to slepá část chodby, oddělená závěsy, kde jsme měli každý postel a skříňku. Pod postelí jsme měli lavor na umývání a džbán s vodou. Tehdy tam ještě vodovod nebyl. Museli jsme si dojít pro studenou i teplou vodu a po umytí ji odnést na záchod.

Vstávali jsme v pět hodin ráno, následovalo ranní rozjímání, mše svatá, snídaně, práce. Zametali jsme chodby, myli okna... Před polednem byla přednáška, nejčastěji o duchovním životě, a po obědě byla opět přednáška, četba a samostudium. Každý z nás měl ve studovně svůj stůl. Poměrně brzy, v devět hodin, se chodilo spát.

Čtvrtek byl den volna. Museli jsme povinně na celý den do přírody. Chodili jsme na Buchlov, na Suchý vrch. Velehrad je položen v lesích v Chříbech, je to hezké místo na procházky. Tak to bylo zavedené už od dob Ignácových. Ale zase sobota byla běžným pracovním dnem.

Po roce 1990 se do noviciátu přihlásilo docela dost lidí, ale když zažili v noviciátě obyčejnou práci, brzy odešli. Práce a určitý řád k tovaryšstvu patří. V noviciátu si má člověk vyzkoušet, že je ochotný udělat všechno, co mu provinciál poručí. Také ti mohou říct, ty nebudeš knězem, ale „jenom“ bratrem.

Bylo pro tebe těžké poslouchat?

Ač jsem ražení neposlušného, měl jsem dobrou vůli. Měl jsem silnou vůli stát se knězem. A zametání mi nevadilo. *(smích)*

Jak vás, novice, brali starší spolubratři?

My jsme s mnohými z nich nepřišli do kontaktu, ani s bratry. Hovořili jsme s vyučujícími, mohli jsme si vyžádat konzultaci ke studiu nebo rozhovor s představeným, s nímž jsme také občas něco žehlili. Třeba když jsem nechal spolunovice odevzdat moji kompozici a sám jsem využil čas, abych mu ji mezitím opravil. Ale jinak jsme byli tak trochu izolováni. Myslím, že to bylo i proto, že mezi jezuitu byli mužové různých názorů a nás chtěl novicmistr ochránit. To jsme se dozvěděli až později v internaci.

Jak se na Velehradě v noviciátu projevil komunistický tlak na církev a její představitele?

V noviciátě jsme toho mnoho nevěděli, ani to, že zavřeli provinciála a komunisté uspořádali velký monstrproces s deseti představenými řeholí, známý jako Machalka a spol. Samozřejmě že nám občas někdo z bratří laiků řekl, že je to „v Prčicích“, že půjdeme do kriminálu. Ale nemluvili jsme o tom. Představení se snažili uchránit nás od toho, dokud to jen šlo.

Opravdu jste nemluvili o stále nepřátelštějším politickém prostředí?

Samozřejmě jsme něco tušili. Ale nenapadlo nás, jak důkladně to soudruzi provedou. Do kláštera přišel zmocněnec Státního úřadu církevního, usadil se drze v bytě rektora domu P. Ševely. Bylo to podobné, jako když za války měli šlechtici na panství dozor. A tak jsme si mysleli, že to nejdál dojde právě k něčemu podobnému – že budeme mít v klášteře jakýsi ekonomický dozor, ale že se to duchovního života nedotkne. Byli jsme naivní.

František Kučera nám připomínal, že budeme žít v nepředvídatelných podmínkách, a zdůrazňoval: „Ať už se dostanete do jakýchkoli situací, aspoň se pomodlete každý den Zdrávas Maria, nebo desátek růžence. Prosil nás, doslova, ať už se dostaneme do jakýchkoli nesnází, nikdy nemáme nad sebou lámat hůl a v žádném případě, opravdu v žádném nepodepisovat spolupráci se Státní bezpečností. Hřích je slabost, ale toto je zrada na věci. To je pro nás nemožná věc. Páter Kučera věděl, o čem mluví, studoval s pátery, kteří utekli z Litvy...

Opakoval jsem si to sedmatřicet let, co mne nutili estébáci ke spolupráci.

Proč je spolupráce s tajnou policií pro tebe tak zásadně nepřijatelná?

Víš, celibát se dá nařídit, ale život je pestrý, dostaneš se do blízkosti druhého pohlaví a tělo vzplane. Ale jaká polehčující okolnost může učinit přijatelnou kolaboraci s násilnickým režimem? To jsem si nedovedl představit.

Pro pátera Kučeru byla spolupráce s komunistickou tajnou policií zradou Krista. A já jsem to bral také tak. Jako naprosté znevěrohodnění všeho, co jsme dělali, všeho, o co nám šlo.

Jak jsi prožíval obsazení Velehradu a odvoz do internace?

Přišlo to bez varování. Až zpětně nám došlo, že tři dny před tím si rodiče přijeli pro dva novice a odvezli je pryč. Možná se něco doslechli. Ten čtvrtek 13. dubna 1950 jsme večer ulehli

jako každý jiný den. O půl dvanácté nás probudilo světlo v ložnici. U každého z nás stál uniformovaný ozbrojený příslušník Veřejné bezpečnosti. „Oblečte se, sbalte prádlo a osobní potřeby!“ Do posluchárny, kde jsem měl hodinky a doklady v psacím stolku, mne nepustil. Shromáždili nás do refektáře – jídelny, krásné barokní síně. Civilně oblečený soudruh nám sdělil, že budeme přemístěni do centralizačního kláštera, aby se zabránilo protistátním piklům.

Pak nás soudruzi vybědli, že můžeme odejít domů a zapojit se do budování socialismu. Ale nikdo z nás sedmdesátí neodešel. Vzali jsme na sebe nejistou budoucnost, všechno, co nás bude čekat, spolu s páterý. Rázem jsme byli dospělejší. A také jsme byli rázem postaveni na roveň starším spolubratřím.

Nastoupili jsme se svými kufříky do připravených autobusů. Studentíci naproti klášteru v prelátském traktu měli tmou. Ukázňovalo je tam mnoho policistů, příslušníků Veřejné bezpečnosti. Kromě nich tu pobíhala spousta civilů, tajná policie. Studenty pak druhý den odeslali k rodičům. Nás zatím vezli do neznáma. Po nějaké hodině jízdy jsme volali po zastávce... Dovolili nám vyjít do tmy, do pole, abychom si ulevili. Žádný z nás toho nevyužil, nikdo neutekl... Za svítání autobusy zastavily v Bohosudově. Tam bylo rovněž církevní gymnázium a konvikt, vedené jezuity. Nyní již bylo vše vystěhované, jen připravené slamníky a sláma k jejich naplnění.

Nejstarším deportovaným z nás byl devadesátiletý bratr František Dvořák. Za deset dní, 23. dubna 1950 v Bohosudově zemřel smutkem po milovaném Velehradě. Nejmladší byl novic Antonín Vedral, měl 15 roků a čtyři měsíce.

Po dvou týdnech přivezli další „klášterníky“, františkány a minority.

Zmiňuješ, že nikdo vaše společenství neopustil, ani po opakovaných nabídkách a sílící nejistotě. To byla úctyhodná odvaha!

Až později se to lámalo a někteří zvolili jinou cestu. Například nám nabídli jít do pražského semináře. Ten ovšem tehdy biskupové odmítali, kvůli jeho dosazenému vedení. Ale dva

spolubratři to stejně využili. Jiní, kolikrát ti nejhorlivější, šli studovat úplně jinou školu a soudruzi je nechali. Pro ně bylo důležité, aby opustili řád.

Ale byly to také chvíle, kdy se rodila opravdová přátelství. S Josefem Jakubcem jsme seděli ve školní lavici a od té doby jsme byli v kontaktu. V osmdesátém devátém ho zvolili v hradecké diecézi generálním vikářem. Ta internace mi svým způsobem pomohla prohloubit křesťanství. Jezuité mají normálně v rámci noviciátu měsíc, kdy musí opustit klášter a žít se, jak to půjde, říká se tomu experiment. A my jsme tento experiment dostali na celý život. Někdo vydržel v nastoupené cestě, někdo se rozhodl pod vlivem okolností pro jinou. To platilo i pro novice z jiných řeholních společenství, s nimiž jsme byli internováni. Mnohdy ti, kdo se nejurputněji bránili vysvěcení z řeholních rouch, pak jako první řád opouštěli.

Bylo takových lidí hodně?

Bylo jich dost, neviděli před sebou žádnou rozumnou řádovou perspektivu. Odcházeli v dobrém, legálně, jako novicové na to měli plné právo. My, jezuité máme slavné definitivní sliby až po dlouhé době. Do toho okamžiku je možné členství v řádu ukončit velmi rychle jak ze strany řádu, tak i jednotlivce. Moudře to mají zavedené i u sester vincentek. Své sliby každoročně soukromě obnovují při společné bohoslužbě. Zároveň tak ostatní vidí, kdo míní pokračovat v zasvěceném životě. Kdo nedorazí, odchází. Nepotřebují žádné paragrafy církevního práva, nemusí psát žádosti do Vatikánu.

Také jsem jedné sestřičce takový dopis psal, adresovali jsme ho Svatému otci slovy: „Vrhám se k Vaším nohám, Svatý otče...“, myslím, že jej papež nikdy nečetl. Jestli není moudřejší, aby se podobné záležitosti řešily mezi dotyčnou, její představenou a biskupem. Nešťastný centralismus.

Nás, kteří jsme vytrvali a zůstali v řádu, ale provinciál chránil před pýchou. Ironicky říkával: „Vždyť vy jste nic nedostudovali, čím byste se živili? Vám nezbylo nic jiného než vytrvat...“ (*smích*)

U Pomocných technických praporů

Jak vypadala internace v Bohosudově?

Byli jsme tam drženi do léta 1950. V září nás odvezli do Hájku u Prahy. Byl to malý františkánský klášter. Sbírali jsme brambory a chystali pro nás ubikace, abychom mohli pracovat na stavbě přehrady Klíčava v lánské oboře. Na přehradě jsme pak pracovali až do amnestie 9. května 1951. „Ochranná vazba před hněvem lidu“, jak se úředně nazýval náš pobyt za mřížemi, po roce skončila.

Kromě šéfa Brodského, to byl estébák, to na stavbě nebylo tak špatné. Hlíдали nás prvorepublikoví policisté. Byli to slušní chlapi, v neděli s námi chodili do kostela do Zbečna. Františkáni dokonce jednoho z nich přesvědčili, aby šel k celoživotní zpovědi.

Jak jsi internaci snášel?

Naši příbuzní četli v novinách o vytvoření centralizačních „klášterů“, leč netušili, kde kdo je. Nepamatuji si už detaily či epizody, ale jednu věc si pamatuji dobře. Popsal jsem ji už v knížce „Musíš výš“ pod názvem „Dítě roku 1950“: Jednoho dne nás dva novice vedl dozorce do tzv. velitelské zahrádky, kde odpočívali naši nadřízení. V té době tam seděla na lavičce jen manželka nejvyššího soudruha, paní Vavroušková. Dostali jsme za úkol porýt kousek trávníku. Má práce zajímala asi tříleté děťátko manželky velitele. Motalo se kolem a tahalo za sebou na šňůrce vozíček. A hle – v tom vozíčku ležel kámen a pod ním obálka s mým jménem, rukopis mé matky. Buď klidný, psala, víme o tobě. – Po propuštění jsem se dozvěděl, že matka manželky velitele nakupuje ve stejném krámě jako moje matka – a tři ženská srdce nic nedbala na strach ani na státní tajemství... Tak se stalo děťátko velkého soudruha poslíčkem světla v temnotách.

Jak jsem to snášel? Vlastně docela dobře, mám dobrou povahu. Nestrachoval jsem se, co bude. Neměl jsem o sebe starost, jakou měli představení a rodiče...

Studovali jste neformálně dál?

Ano, byli jsme tam společně se staršími spolubratry. Příprava na sliby pokračovala pokud možno nepozorovaně dál, ale po půl roce jsme zůstali pohromadě jen my novicové. Jediný kněz mezi námi byl Karel Bříza, ale toho vzali brzy na vojnu.

Večery jsme měli volné. Byli jsme sami, mohli jsme si dělat vlastní program, ale nikdo starší nás neformoval. Četli jsme náboženskou literaturu a navzájem se povzbuzovali.

Tak se stalo, že jsem mohl 14. srpna 1951 tajně složit první řeholní sliby v kostele sv. Rodiny v Brně za zavřenými dveřmi u sester františkánek. Zdejší sestřičky pracovaly v nemocnici a doktoři si jich vážili a snažili se je v nemocnici udržet, ale brzy potom byl i tento klášter zlikvidován.

To už bylo ovšem po amnestii...

Ano, po amnestii jsem se vypravil domů k rodičům do Bílovic. V Brně byla spousta „našich“, pobýval zde i pater Hnilica, tehdy jsem nevěděl, že je tajně vysvěcený biskup. Bylo nás asi patnáct, co jsme se scházeli.

Sliby jsme skládali do rukou jezuity Karla Šupy. Ovšem nebylo to jen tak. Ještě před sliby se muselo požádat o souhlas představené, kteří byli internováni v Želivě. Ale jak to udělat, aby dotaz pochopili jen ti praví? Mladé sestřičky tehdy napodobily balicí papír a to tak, že popsaly celý arch papíru drobnými písmeny petit prima vota (žádá o první sliby). Graficky to vypadalo podobně jako název sušenek, kterým se říkalo petitky. Do toho zabalily buchtu a poslaly ji do Želivi. A pak přišel souhlas. Dnes nám to přijde legrační, Pán Ježíš určitě není tak rigorózní, aby vyžadoval dodržování všech pravidel konstituce v tak výjimečných situacích, ale tahle moudrost a náhled přišly až později.

Přijmout nás mohl ten, kdo měl slavné sliby, pověření, a také odvalu. Nešlo přitom jen o samotné sliby. Pater Brynych,

premonstrát, na to doplatil. Stačilo, že někdo z nových spolubratří promluvil a šel na dlouho do basy. Takových případů byla celá řada. Provalilo se třeba, že Hnilica je tajný biskup. Riziko rostlo s počtem lidí. Jediná bezpečná konspirace byla mezi čtyřma očima, ale to vždycky nešlo. Nás noviců v naší skupině bylo jen sedm. Nikdo nic neřekl. Jezuité tehdy měli celkově devětatřicet noviců, nejvíce ze všech řádů.

Ve svých vzpomínkách na tuhle dobu, mj. píšeš: Období padesátých let bylo ještě obdobím nadšení, zvláště mladých. Dobrodružství ilegálních zkoušek, slibů a svěcení bylo pro některé zážitkem...

Nikdo netušil, jak dlouho bude tato těžká zkouška trvat. Prof. Eisner v roce 1950 předpovídal dobu trvání komunistické vlády na dobu ne delší než pět let. Byl tvrdě umlčen optimisty: začala válka v Koreji, bude brzy konec rudé diktatury! Proto nepovažovali za správné jít do „komunistického“ semináře a na fakultu, kde podle jejich smýšlení byli pouze slaboši a zrádci naší věci.

Jaké jsi měl další plány?

Bohužel se dost lpělo na dosavadních pravidlech a ta nešla dodržovat. Lidé vstupující do řádů měli velmi nejasnou představu, co vůbec bude možné dělat a jak bude řádový život vypadat, a proto často odcházeli. Nikdo jim nebyl schopen říci, tohle nastuduj a budeš jáhnem, to a to k tomu zachovávej a budeš knězem... Z dominikánů a premonstrátů, s nimiž jsme byli v internaci, odešli, myslím, všichni, ze salesiánů polovina.

V tomto ohledu se ukázalo jako velmi prozíravé rozhodnutí slovenského provinciála Rudolfa Mikuše SJ, který přemluvil rožňavského biskupa, aby vysvětil Pavola Hnilicu na biskupa a ten před útekem z Brna v jednapadesátém vysvětil další jezuitu Korce, Kalatu, Dubovského.

Naši se sháněli po pravidlech a rozhodnutích a Mikuš jednal. Později jsme mu v kriminálu za to děkovali. Vždyť biskupové z této větve v padesátých letech světili naše lidi. – Zatímco čeští tajní biskupové z vůle Vatikánu museli zůstat v naprosté ilegalitě,

